

TASAVVUFDA NAFS MASALASI

THE QUESTION OF SELF IN SUFISM

ВОПРОС О СЕБЕ В СУФИЗМЕ

Omonqulova O'g'ilo'y Abdujalil qizi

Toshkent axborot texnologiyalari universiteti Samarqand filiali

Telekommunikatsiya texnologiyasi va kasb ta'lim fakulteti

RI_23-10 guruh talabasi

Email: ogiloyomonqulova76@gmail.com

Annotatsiya:

Ushbu maqolada Tasavvuf ya'ni qalb e'tiqodini nafs bilan bog'liq jihatlarini, diniy tavsiflarini, hayotiy qarashlarini, aynan dinda nafs qanday tushuncha ekanligini, uning dunyoqarashda qanchalik ta'siri borligini ijtimoiy va diniy tomondan tadqiq etiladi.

KALIT SO'ZLAR: Tasavvuf, sufiy ma'rifatlar, tariqat, Halol va harom.

Tasavvufda nafs masalasini yoritishdan oldin avvalombor tasavvuf tushunchasi nima ekanligiga e'tibor qaratish lozim. Tasavvuf dinining yo'nalishi va shuningdek, uning qo'llanilayotgan amaliy qismlari ham aqliy ham mantiqiy tushunchalarga asoslangan. Bu tushunchalar ko'pincha nazariy bilimlar asosida hosil qilingan, shuningdek, shaxsiy tajriba va ma'rifiy manbalarga ham asoslanishi mumkin.

Tasavvuf - Bu Islomning hayoti va ma'naviy ta'limoti bilan bog'liq. Shu sababli, tasavvufni islomning mahsuli deb ko'rish noto'g'ri emas lekin, tasavvufda g'ayriislomiy unsurlar ta'siri borligi ham qabul qilinadi. Shu bilan bog'liq holda, tasavvufda islomiy unsurlar mavjudligini yoki yo'qligini tadqiq qilganlardan biri Massignon "islomiy tasavvuf o'zining ildizlari va rivojlanishi jihatidan doimo o'qib, ko'rib chiqilib, muomala qilinadigan Qur'ondan tug'ilgan" deb da'vo qiladilar.

Tasavvufiy tushuncha va amaliyotlar "nafs" bilan kurashishni o'rgatadi va Allohga yaqinlashishning eng asosiy ko'nikmalarini shakllantiradi. Nafsni tarbiyalashni quyidagi 4 darajaga bo'lib o'rganish mumkin:

Birinchi darajada. Nafsning qudrat va kuchli tomonidir. Bu darajada inson, dunyoviy zo'ravonliklarga bo'lgan tuyg'u va istaklariga ishonadi va ularga boy bo'lishi

mumkin. Bu safarda qalbi bozorga solinib og'irlashadi, inson ongini yuksaltirib, ibodat qilishga erishadi va komillikka tomon harakat qiladi.

Ikkinchi darajada: Insonlarning dunyoning moddiy va ma'naviy dunyosini tushunib o'tishi talab qilinadi. Bunda nafs ilmiy va diniy ma'lumotlar yordamida yo'q qilinishi mumkin. Bunda inson komillikka erishadi, nohaq so'zlar va nohaq tushunchalardan qutuladi.

Uchinchi darajada: Nafsning o'chog'i yo'qolib, insoniylikka zidlik va egoistlik haqida tushunchalar kamayib boradi. Nafs bundan oldingi darajalar orqali quloqqa pashsha bilan qarash (o'zining noto'g'ri fikrida qat'iy turib olish), boshqa dunyoviy hujjatlardan qutulib, insonning ma'naviy hayoti qanday bo'lishi kerakligi haqida tushunchalari oshadi.

To'rtinchi darajada: Nafsning mohiyat va egoizmining to'laligi bilan tanishish vaqti keladi. Insonning inkor tuyg'usi bilan uning bir-biriga qarshi tushunchalari va to'liq ruhlanish istagi orasidagi kurashish yuzaga keladi. Bu darajada inson ma'naviy dunyoqarashini mustahkamlanadi.

Bular hammasi nafsning toza qilinishi va ma'naviy ravishda oliy darajaga erishishi yo'lida bo'lgan darajalar – haqiqat va ma'rifatga sari yo'l hisoblanadi.

Tasavvufdagi "nafs masalasi" tushunchasi, insonning inqirozi, egoizmi va o'zo'ziga ishonchsizlikni oshiradi. Bu bilan birga, tasavvufiy tushunchalar insonning oliy ruhini yaksalishiga yo'l ochadi va oliy ma'naviy hayotga erishi uchun to'g'ri yo'lni o'rgatadi.

Tasavvufda "nafs" masalasini Qur'onda bir qancha oyatlar bilan tavsif etiladi. Allohning kalomidan va tasavvufiy tushunchalardan Qur'onda keltiriladi. Nafs masalasi Qur'onning bir necha oyatlarida keltirilgan

Misol uchun Qur'onda ". Va o'z nafsinni oqlamayman. Albatta, nafs, agar Robbim rahm qilmasa, yomonlikka ko'p undovchidir. Albatta, Robbim mag'firatli va bilguvchidir» (Yusuf so'rasi 53-oyat).

Tasavvufda nafs masalasiga yetarlicha izohlarni sahifadagi hadislarini tahlil qilib topish mumkin. Sahih hadislar, Imom al-Buxoriy hadislar to'plamidagi eng ishonchli hadislar hisoblanadi va Islom ilmi uchun muhim manba sifatida qabul qilinadi. Bu hadislarida nafs masalasi ham keng tarqalgan mavzu bo'lib, tasavvufiy tushunchalarni o'rgatishda ham qo'l keladigan ma'lumotlar mavjud.

Misollar:

Rasululloh (s.a.v) aytganlar: Aqlli-hushyor kishi – o‘z nafsini tergagan va o‘limdan keyingi holat uchun amal qilgan insondir. Ojiz odam – nafsini havosiga ergashtirgan va Allohdan (ko‘p narsalarni) umid qilgan kishidir”.

Rasululloh (s.a.v) buyurdi: “Sizlardan biringiz ro‘za tutgan bo‘lsa, yomon gaplarni gapirmasin, johillik qilmasin. Agar birov uni so‘ksa yoki urishsa, “men ro‘zadorman, men ro‘zadorman”, – desin”.

Bu hadislar tasavvufiy tushunchalarni yoritilishi bilan, nafsni tarbiyalash, o‘z xatosini tushunish, ma‘rifat olishlik komillikkka yetishish muhimligi tushunchasi o‘rtasida uzviy bog‘liqdir. Shu hadislardan nafsga qarshi kurash, egoizمنى yo‘q qilish, ma‘rifatni targ‘ib qilish va Allohga yaqinlashish yo‘lida yordam olish mumkin.

Tasavvufiy qarashlarda nafs ham qoralanadi, ham oqlanadi. Tasavvufiy tushunchalarda “nafs”, insonning egoizm, iste‘dod, qobiliyat va xohishlaridan hosil bo‘lgan jismoniy va ruhiy tomonlarni aks ettiradi. Bu nafs, insonni dunyoviy hirs, kibr, go‘zallik xursandchiligi va boshqalarga nisbatan “muhabbat”ni oshirish bilan birga Allohga va ma‘rifatga yo‘naltirishga qarshi qo‘yishga sabab bo‘ladi.

Bu tarzda, tasavvufiy tushunchalarda nafs qoralanishini talab qilish ma‘noli sanaladi. Nafsni qoralash, o‘n kunlik haj, tovbalar, ibodat, zikr va boshqa amallar orqali olib boriladi. Bu amallar, o‘ylar va xohishlarni tozalash, haqiqatning yo‘lidagi yordamchi qo‘l bo‘ladi.

Bunda ba‘zi narsalar oqlanadi, Tasavvufiy tushunchalarda nafsning oqlanishi, insonning ruhiy yoki ma‘naviy qobiliyatlarini rivojlantirish ma‘nosini anglatadi. Bu qobiliyatlar, tanqid, suhbat va rahbarlik yo‘li bilan tarbiyalanadi va shaxsning Allohning haq diniga yo‘naltirishga yordam beradi. Nafsning qoralanishi va oqlanishi tasavvufiy qarashlarda bir-biriga qo‘shimcha tavsiya sifatida mavjud bo‘lib, insonning ruhiy va ma‘naviy tarbiyasini qo‘llaydi.

So‘fiylarda Tasavvufda nafs masalasi yoki tasavvuf -qalb e‘tiqodiga nisbatan chuqur ma‘naviy, axloqiy, diniy tushunchalar mavjud bo‘lgan.

Tasavvufda ruhning kamolotga va uning so‘nggi maqsadi Allohga erishish yo‘llari to‘rt bosqichdan iborat: birinchi bosqich shariat deb ataladi. Bunda, avvalo, shariatning barcha talablarini bajarish va unga bo‘ysunish talab etiladi; ikkinchi bosqich – tariqat, bunda murid shaxsiy istaklaridan voz kechib, o‘zini pir ixtiyoriga topshirishi kerak; uchinchi bosqich – ma‘rifat, bunda so‘fiylar koinotning birligi Xudoda mujassam bo‘lishini, olam uning emanatsiyasi, ya‘ni nurlanishidan vujudga kelishini, shuningdek, yaxshilik va yomonlikning – nisbiyligini aql bilan emas, qalb bilan anglab olishlari kerak bo‘ladi. To‘rtinchi bosqich haqiqat bo‘lib, bunda so‘fiy

shaxs sifatida tugab, ko'zlangan haqiqatga yetishishi, Allohga singib ketishi va natijada abadiylikka erishuvi zarur. Bu jarayon ma'lum vaqtni talab etadi, maxsus ruhiy, jismoniy harakat, faoliyat – sig'inish, ibodatlar, ohanglar yordamida amalga oshiriladi. So'fiylik tarafdorlari dastlab moddiy boylikka ega bo'lish va unga intilishni qoralab, haqiqiy boylik ma'naviy ruhiy kamolotda deb hisoblaganlar.

Ilk davr so'fiylari, aniqrog'i, zohid va obidlariga xos xususiyatlar quyidagilardan iborat edi: Qur'oni karim oyatlari xususida chuqur fikr yuritish, Qur'on va Payg'ambar sunnatlariga qat'iy amal qilish, kechalarini nafl ibodatlar bilan bedor o'tkazish, kunduzlari ro'za tutish, hayot lazzatlaridan voz kechish, gunohdan saqlanish, halol va harom orasini juda uzoq tutish (vara'), o'zini Alloh ixtiyoriga topshirish (tavakkul) va h.k. So'fiylik ta'limoti mu'taziliylardagi mavhum ilohiyotga oid fikrlar, obro'li shaxslarga ko'r-ko'rona taqlid qilish, muqaddas matnlarga so'zma-so'z itoat etishdan farqli o'laroq, insonga asosiy ob'ekt sifatida qaraydi: inson amallarini boshqaradigan ruhiyatning mayda qirralarini ham chuqur tahlil qilish, shaxsiy kechinmalarga e'tibor bilan qarash va diniy haqiqatlarni chuqur his qilish ularga xos xususiyatlardan edi.

Mavjudodlar olami, ya'ni moddiy dunyodan maqsad inson vujudidir. Ikki olam inson vujudi uchundir. Inson vujudidan maqsad esa Alloh taolo zotu sifatlarini anglab yetishdir. Buni ma'rifat deyдилar. Farishta va jinlar Allohga ibodat etishda insonga sherik bo'ldilar. Ammo ma'rifat insondan o'zga hech qanday mahluqotga nasib bo'lmadi. Haq ma'rifati yukini ko'tarmoq faqat inson zotiga vojib bo'ldi. Insonning mumtozligi shu tufaylidir. Ammo Najmiddin Doyaning fikriga ko'ra, inson vujudida xaq ma'rifatini aks ettiruvchi ko'ngil ko'zgusi dastavval faqat imkon darajasida mavjud, halos. Uni voqealikka aylantirish uchun uzoq jiddu jaxd lozim. Ko'ngil ko'zgusi riyozat bilan sayqal topadi, insonning ma'naviy tarbiyasi, o'z intilishi, pir-tarbiyachining irshodi nafs tarbiyasi bilan bo'ladi. Buning uchun inson, birinchi navbatda, ham jismoniy, ham ma'naviy poklanmog'i kerak. Tasavvuf tariqati ushbu poklanish yo'li bo'lib, uni temirchining olovli ko'rasiga qiyos etish mumkin. Unda inson ko'ngli avval mumdek bo'shab, shakl oladi, so'ng chiniqtiriladi va sayqal beriladi. Oxirida ko'ngil po'lat ko'zgu singari shunday sayqal topadiki, o'zida ilohiy nurni akslantirib, oy singari nurlanib, o'zi ham atrofga ziyo tarata boshlaydi. Ana shunday ko'ngil egasi komil insondir.

Nafsni islox etish-poklashning yagona chorasi Islom dini buyurgan amallarga to'la-to'kis amal qilishdir. Jumladan, namoz bir insonni kunda besh vaqt tozalaydigan, ham botiniy, ham zoxiriyda ifloslik qoldirmaydigan, insonga doimo Parvardigorning bandasi ekanini eslatib turadigan ibodatdir.

Ro'za irodani chiniqtiruvchi, nafsoniy shaxvatlarning payini qirquvchi ibodat bo'lib, ayniqsa, yoshlarga payg'ambarimiz tomonidan tavsiya etilgan.

Zakot o'zaro raxmdillik, hamjihatlik, birodarlik tuyg'ularini kuchaytiruvchi, nazariy emas, balki, amaliy ibodat to'ridir.

Xaj butunjahon musulmon birodarligini saqlovchi ibodat to'ridir. Alloh taoloning roziligini topish yo'llari ana shunday ibodatlar ko'rinishida musulmonlar uchun chizib ko'rsatilib, qolipga solib qo'yilgan.

Xulosa qilib aytganda, o'zini anglab yetgan inson, albatta, jabru zulm, kibru havo, nafratu g'azab, hirsu havas, ginayu adovat kabi nafsga talluqli bo'lgan razil xislatlardan nafratlanib, ilmu ma'rifat kabi axloqiy xislatlar sohibiga aylanadi. Ana shunday insongina Allohning borligi va birligini ma'rifat etishga qodir bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abu Rayxon Beruniy "Ruhiyat va tarbiya haqida".-T:1992.- 345.B
2. Behbudiy.M Tanlangan asarlar.- T.: "Fan" nashriyoti, 1958. – B.124.
3. Mahmud Qashg'ariy. Devoni lug'ati turk.-T.: "Fan" nashriyoti, 1982.
4. Qur'oni Karim. Manbalar tarjimasi. Tarj. Alouddin Mansur.- T.:2004.-145.B
5. Hadis va hayot –T.: Sharq. 2000-2005.–B.24-176

